

nejste toho názoru, že v řešení problému na celospolečenské úrovni postačí reformy ve vzdělání a výchovné činnosti. Bude potřeba základních strukturálních změn ve vztahu mezi společností a rodinou, aby „nový model“ života ženy, umožňující úspěšné spojení mateřství a společensko-pracovní role ženy — ať už současně, nebo postupně —, v průběhu života, mohl být realizován úspěšněji než dosud.

Helena Havlasová

Palmiro Togliatti o demokracii a socialismu

V roce 1961 vyšel v Římě pod názvem „Demokracie a socialismus“ sborník pěti Togliattihho článků, které byly původně otištěny v deníku italské komunistické strany „L'Unità“ a v jejím týdeníku „Rinascita“.¹ Palmiro Togliatti v těchto svých článcích reaguje na projevy představitelů antikomunismu, kteří využili závěrů XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, maďarských událostí i pozdějších kritických hodnocení a odhalení uvnitř komunistických stran k útoku proti celému komunistickému hnutí z pozic takzvaných „obráců demokracie“. Odmítá nařčení italské komunistické strany z dvojakosti a neupřímnosti, za kterou je pokládána skutečnost, že tato strana má ve svém programu demokratický postup společně s revolučním cílem. Antikomunismus považuje totiž tyto dvě věci za neslučitelné.

Palmiro Togliatti v této souvislosti zdůrazňuje, že zkoumání vztahů mezi demokratickou činností a revoluční perspektivou je jedním z nejzajímavějších a neaktuálnějších úkolů marxistického učení, protože bez jeho vyřešení nelze pochopit dnešní skutečnost společenského života, jeho podstatu a změny. Pokládá za velkou chybu, že ve veřejném mínění je udržováno mylné přesvědčení, jakoby demokratické zřízení bylo vlastní a charakteristické pro takzvaný západní svět, to jest pro země, kde dosud existuje na různých stupních rozvoje kapitalistický režim, zatímco režimů, potlačování svobody a porušování demokracie jako by bylo charakteristickým rysem režimů socialistických. Pro kapitalistické země „platí radikální kritika, které podrobil Lenin všechna kapitalistická politická zřízení, když ukazoval, že v těchto zřízeních mají práva na svobodu a rovnost mezi občany nepřekročitelné hranice, protože ani v praktickém občanském a politickém životě a v mnoha případech ani před zákonem nejsou si rovni vykořisťovaní a vykořisťovatel...“. Z toho je „nutno dospět k závěru, že je nesmyslné, aby se šílil, a ještě horší přispívat k šíření jakéhosi druhu pocitu viny v dělnickém socialistickém a komunistickém hnutí pokud jde o problém demokracie, jakoby byly od přírody nadány demokratičností ty třídy, proti kterým bojujeme, abychom je zbavili moci, a nám jakoby příslušelo téměř za účelem ospravedlnění se ukazovat, že demokracie a socialismus jsou věci, které je možno také smířit. Pravda je jiná, pravdou je opak, což dokazuje skutečnost“, píše Palmiro Togliatti v roce 1961. (Srovnej str. 27—30.)

Pokud jde o socialistické země, přes všechny deformace, ke kterým došlo při výstavbě socialismu, pokládá Togliatti příchod dělnické třídy k moci za počátek vzniku skutečného demokratického režimu jak v oblasti ekonomiky, tak v oblasti politiky a ve veškerém občanském životě. Nepovažuje proto solidaritu se socialistickými zeměmi za něco, zač by se italská komunistická strana měla stydět. Poukazuje na to, že pozitivní prvky v těchto zemích zřetelně převažují a zastiňují, i když úplně nezahlazují deformace stalinské éry, které způsobily socialistické výstavbě nesmírné škody, které však třídní podstatu socialistických zemí nijak nezměnily.

Důsledky stalinských deformací si ovšem Palmiro Togliatti uvědomuje plně včetně tíživé nutnosti nést za ně spoluodpovědnost. Pokládá za přirozené, že jakýkoliv neúspěch uvnitř světa budoujícího socialistickou společností je přisuzován a předhazován všem dělnickým stranám, které se otevřeně hlásí k boji za socialismus. Přiznává, že radikální kritika, které komunisté na XX. sjezdu KSSS a po něm sami podrobili svoji činnost, znesnadnila v kapitalistických zemích diskusi o perspektivách postupu k socialismu a o výstavbě socialistické společnosti. Přesto však tuto kritiku neodmítá a nesouhlasí s názorem, který jí pokládá za projev úpadku a slabosti komunistického hnutí. Zdůrazňuje, že odhalovat v tak velkém, hlubokém a složitém procesu výstavby nové společnosti slabá místa, mezery a omyly je v zájmu vítězství socialismu nezbytné nutné, a že odvaha, s jakou je to prováděno, svědčí naopak o nezodlné síle, demokratičnosti a životaschopnosti tohoto hnutí. Podle jeho názoru „byl důkaz úzkého svazku, který spojuje v činnosti komunistů socialismus s demokracií, podán právě krutou odvahou, s níž byla odhalena

¹ Palmiro Togliatti, Democrazia e socialismo, Roma, 1961. Sborník obsahuje články: I talmudisti. (L'Unità, 19. února 1961.); Discutendo coi talmudisti. (L'Unità, 23. února 1961.); Linea democratica e prospettiva rivoluzionaria. (L'Unità, 2. března 1961.); A proposito di socialismo e democrazia. (Rinascita, duben 1961.); Socialismo e democrazia: risposta a Nenni. (Rinascita, květen 1961.)

před celým světem nutnost osvobodit se od těžkého obalu, který tísnil a skrýval demokratickou podstatu socialistické společnosti a který se vytvořil v důsledku komplexu historických, ekonomických, politických a osobních okolností, jimž nemá smysl spílat, které je však třeba zkoumat a pochopit, aby bylo možno vzít si z nich poučení". (Strana 44—45.)

Za největší nedostatek činnosti komunistických stran socialistických zemí pokládá Togliatti jednostranné zúžňování toho, co je pro všechny tyto strany společné a nedoceňování toho, co je vzhledem k různým podmínkám jednotlivých zemí odlišuje. „Chápu velmi dobře,“ píše, „a všichni to mohou pochopit, co je pohání a částečně nutí chovat se tímto způsobem. Proti celému kapitalistickému světu, živěnému útočným antisocialistickým a antikomunistickým duchem, připravenému využít jakékoliv trhliny, nebo domnělé trhliny pro provedení průlomu ve prospěch buržoazních a reakčních tříd, je víc než oprávněná snaha podtrhovat a zdůrazňovat především jednotu a stejnorodost tábora budujícího dnes socialismus. Tato snaha je víc než oprávněná i vzhledem k tupé uzavřenosti sociální demokracie, která odmítá dokonce pochopit nový ekonomický a sociální obsah lidové demokratických režimů v Evropě a Asii. Nás však zajímá... zdůraznění různosti a bohatství ekonomických a politických forem, kterých bylo dosaženo v úsilí směřujícím k vyřešení nejvážnějších problémů socialismu, jako je vztah mezi průmyslovým a zemědělským nebo řemeslným rozvojem, rovnováha mezi výrobou výrobních prostředků a výrobou spotřebních statků, formy kolektivního řízení výroby na venkově, mezinárodní dělba práce na socialistickém základě a tak dále, až po problémy koexistence a spolupráce různých stran, činnost parlamentu (například polského) jako skutečného orgánu řízení a kontroly veškerého hospodářského života atd. V těchto různých oblastech je již nyní nashromážděna ohromná zkušenost, kterou nelze popřít a kterou je nutno pozorně a hluboce studovat, protože, at chceme či ne, chceme, je v ní obsažen cenný přínos k řešení nejvážnějších problémů, které stojí před lidstvem na jeho cestě k vytvoření nové společnosti, osvobozené od kapitalistického vykořisťování a útlatku.“ (Strana 45—46.)

V nerespektování specifických zvláštností své země a v porušování demokracie, jež z toho nutně plyne, vidí Togliatti nejen podstatu deformací stalinské éry, ale i hlavní příčinu tragických událostí, k nimž došlo v roce 1956 v Maďarsku. „Věřim,“ píše, „že původ těchto událostí může být dnes jednoznačně a věrohodně posouzen. Na prvním místě je nutno vzít v úvahu omyly, ke kterým došlo při výstavbě socialistické ekonomiky a politiky, a skutečnost, že tyto omyly nejen oslabily samu komunistickou stranu a v určitém okamžiku ji téměř rozložily, nýbrž i otevřely cestu k útoku vnitřní a zahraniční intervence. Tyto omyly spočívaly v nedodržování demokratických zásad a v tom, že výstavba socialismu neodpovídala vždy skutečným objektivním podmínkám, tradicím země atd.“ (Strana 56.)

Maďarské události potvrdily, podle Togliattioho názoru, správnost a platnost stanoviska italské komunistické strany, v němž se zdůrazňuje, že formy přechodu k socialismu, stejně jako formy výstavby socialistické společnosti budou v současných kapitalistických zemích vzhledem k rozdílnému stupni jejich hospodářské a kulturní vyspělosti nutně různé a že se budou odlišovat od způsobu, jakým byl tento proces uskutečněn v dnešních socialistických zemích. Pokud jde o Itálii, snahou komunistické strany je dosáhnout socialistické přeměny země pokojným, demokratickým způsobem, který „v samé své podstatě obsahuje maximální pravděpodobnost, že budou vyloučeny bolestné omyly a na minimum zredukována utrpení společnosti“. (Strana 58.) Italská komunistická strana vychází při stanovení této své politické linie ze skutečnosti, že „každý kapitalistický stát je diktaturou buržoazních tříd, ale že tato diktatura může být prováděna různými formami, to jest s větším nebo menším rozsahem práv poskytujících svobodu pracujícím třídám a práv umožňujících politickou reprezentaci a zajišťujících svrchovanost lidových mas“. (Strana 16.) Podle názoru italských komunistů je možno využít těchto demokratických vymožeností k realizaci revolučních cílů dělnické třídy pokojnou cestou. „Co je tedy naší revoluční perspektivou?“, ptá se v této souvislosti Palmiro Togliatti a odpovídá: „Je to perspektiva takových přeměn, které podstatně změní společenský řád tím, že se nové sociální skupiny, to jest třídy pracujících, stanou vládnoucí a řídicí silou, která má v rukou společenské bohatství a spravuje je v zájmu všech. Jedině s úmyslnou neznalostí věci je možno tvrdit, že tato perspektiva neodovídá demokracii nebo našemu institucionálnímu zřízení. Naopak, řekl bych, že teprve uskutečněním této revoluční přeměny bude zahájen skutečný rozvoj demokracie, protože zde bude stát opravdu založený na práci, společnost, ve které budou všem lidem otevřeny stejné možnosti pro uplatnění jejich osobnosti, a demokracie zvítězí konečně na poli řízení hospodářského života.“ (Strana 17—18.)

Základní teze, obsažené ve sborníku Togliattioho článků z roku 1961, jsou tedy následující: revolučním cílem komunistické hnutí, kterého je možno za určitých okolností dosáhnout i pokojnou cestou v rámci demokratické zákonitosti, je příchod dělnické třídy k moci: „tento příchod nové třídy k moci je ve své podstatě začátkem skutečné demokratické obnovy celé společnosti“

(strana 37), protože směřuje k tomu, „aby vůle lidu byla skutečně určující v politickém vývoji, aby vstoupila, měnic ji, i do oblasti hospodářského života a tedy do celé občanské společnosti“ (strana 36); proto „obrat ke skutečným demokratickým reformám je to, co chceme, je skutečný (ne propagandistický nebo maskovací) cíl naší politiky“ (strana 5).

Myslím, že závěrem můžeme souhlasit s Togliattiho názorem, že problém organického svazku mezi demokracií a socialismem je teoreticky zcela jasný. (Srovnej stranu 13.) Realizace této tak jasně teorie zůstává však jak v praktické činnosti komunistických stran kapitalistických zemí, tak v praxi budování nové společnosti v zemích socialistických problémem dosud zřejmě otevřeným. Svědčí o tom jak letošní, z hlediska komunistického hnutí neúspěšné, bouřlivé události ve Francii, tak nesmírně složitý průběh „demokratizačního procesu“ u nás v Československu.

Vlastimila Tesařová

Z oblasti tzv. „lékařské sociologie“

Názory na pojetí tzv. „lékařské sociologie“ jakožto vědecké disciplíny jsou značně diferencované, což se projevuje zcela zákonitě ve volbě řešených problémů i v odlišnosti metod jejich zpracování. Podívejme se z tohoto hlediska na dvě značně odlišné práce.

První z nich Narodnoje zdorovje i sociologija (vydavatelství „Mysl“, Moskva 1965, stran 231), napsal B. J. Smulevič. Práce navazuje na starší autorovy monografie, uvedme např. Nemocnost a úmrtnost v městech a městečkách Běloruska, nebo Buržoazní teorie obyvatelstva ve světle marxisticko-leninské kritiky, dále pak Kritiku současné buržoazní sociální hygieny a medicínské sociologie. V uvedeně práci jde tedy o určité shrnutí obecnějších představ a názorů na problematiku sociální hygieny a sociologie medicíny, o čemž zhruba svědčí i názvy jednotlivých kapitol: 1. Problémy zdraví a reprodukce obyvatelstva; 2. Buržoazní politika zdravotnictví; 3. Problémy sociální hygieny v kapitalistických zemích; 4. Současné směry buržoazní sociální hygieny a sociologie medicíny; 5. Socialistická politika zdravotnictví.

V první kapitole vyvozuje Smulevič z konkrétních faktů o přírůstech obyvatelstva a z údajů o nemocnosti a úmrtnosti, že zdraví a reprodukce obyvatelstva závisí na složitém komplexu společensko-ekonomických a přírodních faktorů. Za určující faktor pokládá způsob výroby a jím podmíněný charakter zřízení, jeho sociální politiku. V druhé kapitole, kde analyzuje zdravotnictví v USA a v Anglii, dochází k závěru, že nejdůležitější hybnou silou rozvoje zdravotnictví je třídní boj, a proto přes různost variant jeho uspořádání nemůže být v kapitalistických zemích dosaženo harmonického systému a zásadně zlepšeny podmínky práce a způsobu života pracujících.

Historické zpracování vývoje sociální hygieny a autorovo zhodnocení buržoazních teoretických proudů, je cílem kapitoly třetí a čtvrté. Myšlenkový postup autora při hodnocení buržoazních proudů lze vyjádřit takto: teoretický základ různých směrů spočívá v odlišném pojetí kategorie osobnosti, sociálních faktorů, vztahu individua a sociálního prostředí atd. V poslední době navazuje hlavní koncepcí medicíny na západě na tzv. teorii „adaptace“, a to tak, že jeden z nejdůležitějších úkolů spatřuje v psychologickém a duševním přizpůsobení individua měnícím se sociálním podmínkám. Navazuje na Freuda, podle kterého spočívá psychické zdraví ve schopnosti žít v harmonii s okolní kulturou. Teorie „adaptace“ je rozvíjena především dvěma směry: na jedné straně je to biologické pojetí, které jednostranně zdůvodňuje vliv biologických faktorů na člověka, na druhé straně pak pojetí psychologické, které považuje psychiku za oblast izolovanou od společensko-historické praxe. Kromě toho existují eklektická pojetí.

Hlavní směr, který na západě ovlivňuje sociální hygienou a sociologii medicíny, je jakýsi psychologismus, jímž se má zdůraznit celistvost organismu, tj. jeho jednota s prostředím. Do kategorie prostředí vřazuje tento směr i sociální faktory, které obecně vymezuje především jako lidské vztahy. Logicky pak vyúsťuje tato buržoazní teorie ve zdůrazňování sociálních skupin, které obklopují jednotlivé osoby a formují jejich sociální jednotu. „Věda o lidských vztazích“ má proto pomoci individuu přizpůsobit se kolektivu a medicína se může dále rozvíjet jen v těsném kontaktu s psychologii osobnosti a ze sociálními vědami, především s psychosociologií a mikrosociologií. Takto, stručně vyjádřeno, vidí Smulevič strukturu buržoazního myšlenkového postupu v uvedené oblasti.

Smulevič hodnotí tyto teorie jako subjektivně-idealistický směr, který nerespektuje ve společnosti určující vliv výrobních vztahů a zaměňuje sociální zákonitosti s psychologickými a biologickými. To vede — podle Smuleviče — mimo jiné k tomu, že sociální hygiena na Západě nevidí hlavní problém v sociálně-ekonomických otázkách, ale ve změnách sociálního prostředí na základě koncepce „adaptace lidí“.

Ve zbývajících částí práce se pak Smulevič zabývá podmínkami péče o zdraví v socialismu a úlohou sociální hygieny v rozvoji zdravotnictví. Poslání sociální hygieny vidí především v tom,